

Muz., 2020(61): 2-9
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 07.2019
data recenzji – 01.2020
data akceptacji – 01.2020
DOI: 10.5604/01.3001.0013.8479

MECENAT MINISTERSTWA POCZT I TELEGRAFÓW NAD MUZEUM POCZTY I TELEKOMUNIKACJI W WARSZAWIE W LATACH 1921–1939

PATRONAGE OF THE MINISTRY OF POSTS
AND TELEGRAPHS OVER THE MUSEUM OF POST
AND TELECOMMUNICATIONS IN WARSAW
IN 1921–1939

Tomasz Suma

Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu

Abstract: In 1921, at the instigation and with the contribution of the Ministry of Posts and Telegraphs, a post museum was founded in Warsaw. It was until 1950 that the Ministry continued to serve as the Museum's sponsor supporting it. The establishment of the Museum under the auspices of the Ministry, being an organ of the central state administration, provided the institution with numerous benefits and essentially enabled its activity. The initiative was actually priceless; had it not been for the post department support, it would have been most likely impossible to establish the Museum in the first years following the end of WW I and Poland regaining independence. Throughout the 1920s and 30s, the Ministry

organized social actions of collecting historical objects for the Museum, providing it with financing and factual backup, legal guidance, care for proper museum space, for the selection of appropriate museological staff, and last but not least, for the promotion of the Museum and its collections; at the same time, the Ministry made frequent donations to its subordinate institution.

The activity of the Ministry of Posts and Telegraphs, as well as the personal commitment of its ministers to the establishment, and later to the maintaining of the Museum on the cultural map of Poland's capital, significantly contributed to the effective operation of the only Museum of Post and Telecommunications in Poland.

Keywords: Museum of Post and Telecommunications, Ministry of Posts and Telegraphs, patronage, mail, collection, donation, museum history.

Ministerstwo Poczt i Telegrafów II Rzeczypospolitej utworzone zostało Dekretem Naczelnika Państwa, Józefa Piłsudskiego, z dnia 5 lutego 1919 r. o utworzeniu Ministerstwa Poczt i Telegrafów¹. W kompetencjach resortu znajdowały się sprawy poczty, telegrafu i telefonu. Pierwsze ministerstwo funkcjonowało w latach 1919–1923 w bardzo trudnych warunkach organizacyjnych – przede wszystkim brakowało wykwalifikowanej kadry administracyjnej i zawodowej, którą dotychczas stanowili pracownicy państw zaborczych. Po 1918 r. większość z nich opuściła swoje stanowiska, a na ich objęcie trudno było znaleźć osoby kompetentne. Znaczącym problemem przez pierwsze lata II Rzeczypospolitej były również odmienne przepisy pocztowe państw zaborczych, które teraz, w nowych warunkach, należało scalić i dostosować do zaistniałych realiów. Ministerstwo Poczt i Telegrafów nieustannie borykało się z problemami niedofinansowania swojej działalności mimo zasadności istnienia odrębnego resortu zajmującego się sprawami pocztowo-telegraficznymi. W efekcie, ze względu na oszczędności w budżecie państwa, zostało ono zlikwidowane ustawą z dnia 5 grudnia 1923 roku².

Sprawy pocztowe podporządkowano Ministerstwu Przemysłu i Handlu, w ramach którego utworzono Generalną Dyрекcję Poczt i Telegrafów³, zaś pół roku później weszła w życie nowa ustawa pocztowo-telegraficzna zastępująca dotychczasową z 1919 roku⁴. Funkcjonowanie resortu pocztowego w ramach innego ministerstwa oraz brak niezależnej deputacji poczty na szczeblu ministerialnym miały wiele negatywnych skutków, z których najważniejszym było zahamowanie rozwoju sieci pocztowej na terenie kraju. Ostatecznie w 1927 r. podjęto decyzję o reaktywowaniu poprzedniego porządku i ponownie wydzielono odrębne Ministerstwo Poczt i Telegrafów, jednocześnie likwidując Generalną Dyрекcję Poczt i Telegrafów⁵. Nowym Ministrem Poczt i Telegrafów został Bogusław Miedziński (1891–1972), którego w 1929 r. zastąpił Ignacy Boerner (1875–1933). Po śmierci Boernera funkcję Ministra Poczt i Telekomunikacji sprawował w latach 1933–1939 Emil Kaliński (1890–1973). Szczególnie dwaj ostatni ministrowie przyczynili się do rozwoju Muzeum Poczty i Telekomunikacji, otaczając placówkę szczególną opieką i udzielając niebagatelnego wsparcia.

Założone w 1921 r. w stolicy – podczas pierwszej krajowej wystawy filatelistycznej – muzeum pocztowe powstało z inspiracji Stowarzyszenia Filatelistów Polskich w Warszawie, a także z inicjatywy i przy zaangażowaniu Ministerstwa Poczt i Telegrafów, które powołało muzeum pod swoimi auspicjami i aż do roku 1950 roztaczało nad nim opiekę, udzielając wielorakiego wsparcia. To właśnie dzięki temu ministerstwu rozpoczęła się w 1919 r., trwająca wiele następnych lat, społeczna akcja zbierania zabytków z przeszłości polskiej poczty, telegrafu i telekomunikacji na potrzeby przyszłego muzeum. Zbiórka była ważnym wydarzeniem poprzedzającym inicjatywę utworzenia polskiego muzeum pocztowego i stała się impulsem determinującym dalsze działania. Odezwa Ministra Poczt i Telegrafów z lutego 1919 r. skierowana do pracowników poczty i społeczeństwa zapowiadała utworzenie w przyszłości muzeum pocztowego i ogłaszała ogólnopolską akcję zbierania artefaktów związanych z historią polskiej poczty. Odniosła ona zamierzony skutek i przez następne lata napływały z całej Polski na adres ministerstwa różnorodne dary tematycznie związane z charakterem podjętej inicjatywy.

O sukcesie pierwszej odezwy ministerialnej oraz podobnych, wydawanych w następnych latach, po raz pierwszy pisano w sprawozdaniu ministerstwa z czynności za okres od 1920 do 1921 r., w którym podkreślono, iż ministerstwo wystosowało w okresie sprawozdawczym *szereg odezwo do pracowników pocztowych, telegraficznych i telefonicznych z wezwaniem do nadsyłania wszelkiego rodzaju przedmiotów mających związek z pocztownictwem*⁶.

Rozwój kolekcji muzealnej w latach 1921–1939 był imponujący. Na zakończenie pierwszego roku działalności muzeum (1921) liczba eksponatów wynosiła zaledwie 114 jednostek inwentarzowych, zaś w 1939 r. – ponad 22 000, nie licząc kolekcji znaczków pocztowych. Tak liczne dary przekazywane do Ministerstwa Poczt i Telegrafów w pierwszych latach od ogłoszenia koncepcji powołania muzeum dawały realne szanse na stworzenie wyjątkowej na ziemiach polskich instytucji muzealnej.

Głównym celem muzeum pocztowego – jak to podkreślano we wspomnianej wyżej odezwie ministerialnej z 1919 r. – było gromadzenie wszelkich eksponatów i wzorów przedmiotów oraz aparatów pocztowych, telegraficznych i telefonicznych zarówno dawnych, jak i współczesnych, które przedstawiają wartość historyczną lub naukową. Zbiór stanowiły zarówno zabytki kultury materialnej, malarstwo i grafika o tematyce pocztowej, fotografie, jak i polskie znaczki pocztowe, dokumenty związane z działalnością pocztową przedstawiające wartość historyczną, pocztowe: mundury, pojazdy, pocztówki i kartki, mapy, czasopisma (także filatelistyczne) oraz wszelka literatura o tej tematyce. Organizacyjnie przez wiele lat muzeum pocztowe było placówką resortową podległą Ministerstwu Poczt i Telegrafów. Działo w ramach jego schematu organizacji wewnętrznej, czego odzwierciedleniem była choćby pierwsza oficjalna nazwa muzeum – Stanowisko do spraw Muzeum Pocztowo-Telegraficznego w Ministerstwie Poczt i Telegrafów w Wydziale Materiałów Pocztowych Departamentu Gospodarczego Ministerstwa Poczt i Telegrafów (w skrócie nazywane muzeum pocztowym). Funkcjonowanie muzeum w ramach jednostki administracji państwowej uniemożliwiało jednak udostępnianie zbiorów publiczności. W pierwotnym założeniu organizatorów zasadniczym zadaniem nowo powstałego muzeum było stworzenie zaplecza naukowo-dydaktycznego dla pracowników pocztowych oraz warsztatu dla przyszłych pocztowców w celu poznawania historycznych i współczesnych dziejów poczty i telekomunikacji. Potrzeba wyodrębnienia się muzeum ze struktur ministerstwa pojawiła się dopiero w późniejszym okresie. Od 1930 r., po usamodzielnieniu się jednostki i nadaniu jej statusu placówki muzealnej, zmieniono nazwę na Muzeum Pocztowo-Telegraficzne w Warszawie, zaś w 1932 r. ponowna reorganizacja ukształtowała ostateczną nazwę na Muzeum Poczty i Telekomunikacji, używaną do dzisiaj.

Utworzenie muzeum pod auspicjami Ministerstwa Poczt i Telegrafów – centralnego organu administracji państwowej – dawało wiele korzyści i stwarzało sprzyjające warunki funkcjonowania, było też możliwe dzięki otwartości administracji pocztowej oraz zatrudnieniu pierwszego zespołu muzealnego w samym resorcie, bowiem ten zespół rekrutował się z pracowników Ministerstwa Poczt i Telegrafów. Nie ulega również wątpliwości, że bez wsparcia ministerstwa prawdopodobnie w ogóle niemożliwe byłoby powołanie muzeum

1. Ekspozycja stała szyldów pocztowych w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie, 1928 r.

1. Permanent display of post office signboards at the Museum of Post and Telecommunications, 1928

w pierwszych latach po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Nie do przecenienia są wysiłki i chęć utworzenia muzeum właśnie w ministerstwie, nieocenionym fakt włączenia go w struktury organizacyjne resortu. Te inicjatywy i działania umożliwiły w zasadzie bezkosztowe stworzenie podwalin muzeum w lokalach, za które nowa instytucja nie musiała płacić. Miało to ogromne znaczenie dla tworzenia możliwości rozwojowych muzeum w następnych latach.

Od 1921 r. Ministerstwo Poczty i Telegrafów czyniło wiele starań w kierunku zaopatrzenia muzeum w niezbędny sprzęt i wyposażenie, jak: szafy, gabloty, meble, papier kancelaryjny, tektura i inne potrzebne do funkcjonowania przedmioty. Na miarę swoich możliwości gospodarczych starało się także finansować podstawowe działania muzeum. Przez długi czas nie było jednak większych szans na utworzenie odrębnego funduszu ministerialnego dla muzeum, zaś jego koszty wpisane były w ogólny preliminarz budżetowy Wydziału Gospodarczego. Przyznawane więc dotacje na działalność muzeum uzależnione były w pełni od ogólnej kondycji finansowej resortu poczty i telegrafów oraz jego możliwości rozdysonowania środkami budżetowymi. W 1921 r. muzeum otrzymało niewielki budżet w wysokości 2000 zł rocznie na podstawową działalność organizacyjną i zakup niezbędnego wyposażenia muzealnego – szaf i gablot⁷, powiększony następnie w roku 1925 do kwoty 25 000 zł rocznie. Zwiększenie dofinansowania działalności muzealnej umożliwiło zakup niezbędnego wyposażenia oraz brakujących urządzeń⁸.

Przyznany budżet nie był początkowo wystarczający w stosunku do zwiększających się potrzeb muzeum oraz liczby gromadzonych eksponatów. Nie było również perspektyw na jego zwiększenie do poziomu zadowalającego. W związku z zaistniałą sytuacją ministerstwo również i tę kwestię starało się obejść w możliwy do zaakceptowania sposób. Z inicjatywy ministra Bogusława Miedzińskiego muzeum zaczęło otrzymywać z ministerstwa znaczki pocztowe w liczbie 10 000 sztuk każdej emisji będącej w obiegu oraz wszelkie inne znaczki wycofywane z obiegu. Miały one służyć do bezgotówkowego pokrywania kosztów wymiany na eksponaty muzealne oraz opłacania wydatków związanych z nabywaniem od osób prywatnych do zbiorów rozmaitych

2. Ekspozycja stała filatelistyki i historii poczty w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie, 1928 r.

2. Permanent display of stamp collecting and history of post at the Museum of Post of Telecommunications in Warsaw, 1928

kolekcji i przedmiotów o wartości historycznej. Pomysł przyjął się i skutecznie funkcjonował aż do wybuchu II wojny światowej. W drodze wymiany za znaczki pocztowe zakupiono w dwudziestoleciu międzywojennym wiele cennych obiektów muzealnych oraz duże kolekcje filatelistyczne i historyczne, jak choćby od Alfonsa Bogdana Piaskowskiego w 1925 r. (większą część zbioru kolekcjoner przekazał muzeum bezpłatnie) zbiór odbitek z oryginalnej matrycy pierwszego polskiego znaczka od Włodzimierza Polańskiego w 1926 r. czy kolekcję Arkadiusza Pachońskiego w 1937 roku. W 1932 r. Ministerstwo Poczty i Telegrafów zorganizowało pierwszą publiczną sprzedaż znaczków dla filatelistów, które pochodziły z zasobów muzeum systematycznie przekazywanych właśnie przez ministerstwo. Z biegiem czasu coraz częściej kolekcjonerzy domagali się, aby Ministerstwo Poczty i Telegrafów umożliwiło im nabywanie znaczków pocztowych wycofanych z obiegu, a znajdujących się w zapasach Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Sprzedaż takich znaczków odbywała się w latach 1932–1939 w Poczcie Głównej w Warszawie, w specjalnie do tego celu utworzonym dziale filatelistycznym.

W ramach mecenatu Ministerstwa Poczty i Telegrafów nad przedwojennym muzeum pocztowym podejmowano działania w kierunku zapewnienia muzeum odpowiedniej przestrzeni lokalowej. Ideą i dążeniem muzealników było uzyskanie komfortowego lokum na siedzibę Muzeum Poczty i Telekomunikacji, adekwatnego do działalności placówki, zapewniającego bezpieczeństwo zbiorów i umożliwiającego aktywność wystawienniczą. Bez wsparcia resortowego bardzo trudne byłoby zrealizowanie takiego przedsięwzięcia. Pamiętać należy, iż – póki muzeum stanowiło część struktury administracyjnej ministerstwa – niemożliwe było przeznaczenie dla placówki odrębnego miejsca na jej działalność. Niemniej przez lata dążono do urzeczywistnienia pierwotnego założenia, czyli udostępniania zbiorów publiczności, co wiązać się musiało z zapewnieniem odpowiedniej przestrzeni nie tylko do ich gromadzenia, ale także eksponowania. Rezultaty starań były widoczne dopiero po latach. Pierwsza siedziba muzeum była niewielka i mieściła się w gmachu Poczty Głównej i jednocześnie Ministerstwa Poczty i Telegrafów w Warszawie przy placu Napoleona 8.

Na potrzeby muzeum przeznaczono antresolę jednego pomieszczenia administracyjnego, zamienioną niebawem na dwa niezbyt obszerne wnętrza w Głównej Składnicy Materiałów Poczтовых. Sześć lat później (w styczniu 1927 r.) Muzeum Poczty i Telekomunikacji, decyzją ministra, zostało przeniesione do nowej siedziby w budynku przy ul. Wierzbowej 11 w Warszawie, gdzie otrzymało ośmiopokojowy lokal o powierzchni 300 m² z przeznaczeniem na magazynowanie i zabezpieczenie zbiorów muzealnych⁹. Ponownie muzeum zmieniło siedzibę w kwietniu 1932 roku. Wówczas zbiory przeniesiono do nowego gmachu Urzędu Telekomunikacyjnego i Telegraficznego przy zbiegu ulic: Nowogrodzkiej 45, Poznańskiej 29–33, św. Barbary 2 – nowoczesnego i jednego z największych budynków użyteczności publicznej przedwojennej Warszawy. Ministerstwo Poczty i Telegrafów wynajęło do dyspozycji muzeum kilka sal na piątym i szóstym piętrze budynku, o łącznej powierzchni 622,79 m². Była to największa siedziba Muzeum Poczty i Telekomunikacji przed wojną, działała w niej do 1951 roku. Swoboda przestrzeni muzealnych pozwoliła wówczas na zorganizowanie odpowiednich magazynów do przechowywania eksponatów, wyodrębnienie biblioteki wraz z miejscem na czytelnik, oddzielenie pomieszczeń muzealnych od administracyjnych, a także stworzenie przestrzeni wystawowych i urządzenie stałych wystaw prezentujących zbiory. Dotychczas bowiem muzeum nie posiadało odpowiednich sal wystawowych, co nie znaczy, że nie prowadziło żadnej działalności wystawienniczej.

Inną formą wsparcia muzeum przez Ministerstwo Poczty i Telegrafów była promocja – począwszy od roku 1921

muzeum było oficjalnym reprezentantem ministerstwa na krajowych i międzynarodowych wystawach filatelistycznych. Przygotowywało na nie obiekty, które następnie prezentowano jako „ekspонат Ministerstwa Poczty i Telegrafów”. Dość wspomnieć wystawy w Genewie (1922), Paryżu (1925, 1937), Warszawie (1928, 1930, 1938), Antwerpii (1930), Toruniu (1933), Wiedniu (1933), Katowicach (1934) czy Pradze (1938). W ten sposób placówkę reklamowano oraz prezentowano systematycznie rozrastające się kolekcje. Muzeum pocztowe miało bowiem nie tylko propagować historię polskiej poczty od jej założenia w 1558 r. do czasów współczesnych, ale także reprezentować Polskę na międzynarodowych wystawach filatelistycznych. W przyszłości miało ono łączyć w sobie funkcje ośrodka studiów i badań historycznych, miejsca gromadzenia pamiątek z przeszłości poczty oraz technologii związanych z jej funkcjonowaniem, a także z działalnością popularyzatorską i wystawienniczą.

Przełomowym momentem w początkowych dziejach muzeum pocztowego była „Międzynarodowa Wystawa Znaczków Poczтовых” w Genewie (3–12 września 1922 r.), na której Złotym Medalem Wystawy¹⁰ został nagrodzony eksponat przygotowany dla Ministerstwa Poczty i Telegrafów przez dwuosobowy zespół pracowników muzeum. Była to pierwsza międzynarodowa ekspozycja filatelistyczna z udziałem Polski. Młode i będące w fazie organizacyjnej muzeum zostało nie tylko zauważone i docenione, ale przede wszystkim pokazało, że obiekty w nim gromadzone stanowią niepoślednią wartość historyczną i przedstawiają filatelistyczny walor najwyższej klasy. Nagroda, jaką otrzymał eksponat

3. Pierwszy plakat reklamowy Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie z roku 1928

3. The first advertising poster of the Museum of Post and Telecommunications in Warsaw, 1928

4. Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie prezentowane na „Powszechnej Wystawie Krajowej” w Poznaniu (16.05–30.09.1929)

4. Collection of the Museum of Post and Telecommunications in Warsaw presented at the 'National Universal Exhibition' in Poznań (16 May – 30 September 1929)

5. Minister Poczty i Telegrafów Emil Kaliński z wiza z żoną i synem w Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie wystawę „Dzieje Legionów Polskich” w dniu 25 listopada 1933 r.

5. Minister of Posts and Telegraphs Emil Kaliński, together with his wife and son, visiting the Museum of Post and Telecommunications in Warsaw and its display 'History of Polish Legions' on 25 November 1933

muzealny, dała możliwość młodej placówce rozpoczęcia starań w kierunku jej usamodzielnienia się w przyszłości. Proces ten – jak pokazały wydarzenia kolejnych lat – nie był ani łatwy, ani prosty i stał się możliwy do zrealizowania dopiero w latach 30. XX wieku.

Tymczasem przyznany przez ministerstwo nowy lokal Muzeum Poczty i Telekomunikacji w gmachu Urzędu Telekomunikacyjnego umożliwił zorganizowanie okazałych wystaw zbiorów zarówno pocztowych, jak i telekomunikacyjnych. Wygląd i sposób urządzenia stałych ekspozycji w przedwojennym muzeum znany dziś z relacji prasowych oraz kilku zachowanych fotografii wewnątrz muzealnych.

Zdjęcia zostały opublikowane w ówczesnej prasie branżowej i jednym wydawnictwie zwartym¹¹. Ekspozycje prezentowały dokumenty pocztowe, walory filatelistyczne, grafikę i malarstwo o tematyce pocztowej, mundury urzędników, utensylia związane z historią poczty oraz sprzęt telegraficzny, telefoniczny i radiowy. Szczególnie zaś miejsce wydzielono na wystawę poczty Legionów Polskich, która była ówczesną wizytówką tak muzeum, jak i ministerstwa¹². Zorganizowanie stałej wystawy było ważnym wydarzeniem w działalności Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie i stało się możliwe dzięki osobistemu zaangażowaniu w projekt ówczesnego Ministra Poczty i Telegrafów Emila Kalińskiego (1890–1973)¹³. Wystawa była również odzwierciedleniem wpływu na muzeum donacje znaczków, dokumentów i pamiątek po Legionach Polskich oraz służbie łączności legionowej w czasie I wojny światowej.

Zauważyć należy jeszcze jeden pozytywny aspekt działalności muzeum pod patronatem ministerstwa. Dawało ono

niepisaną rękojmnię powodzenia pomysłu oraz wiarygodność samej placówce. Zaufanie społeczne do instytucji najwyższego szczebla pozwoliło na powszechne i spontaniczne gromadzenie eksponatów nie tylko od osób prywatnych, ale również od licznych instytucji i urzędów takich jak ministerstwa: Skarbu, Poczty i Telegrafów, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Komunikacji, a także innych, jak: Mennica Państwowa, Polska Wytwórnia Papierów Wartościowych, Bank Polski, centrale związkowe, redakcje czasopism ogólnopolskich i branżowych, zakłady przemysłowe produkujące sprzęt telefoniczny, telegraficzny i radiowy.

Kolekcja Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie – jak już opisano wcześniej – tworzona była z darów osób prywatnych oraz instytucji publicznych i administracyjnych przy wsparciu Ministerstwa Poczty i Telegrafów. Z zespołu przedmiotów przekazanych do muzeum w okresie międzywojennym wyłania się obraz zbioru o charakterze XVIII-wiecznego gabinetu osobliwości, gromadzącego przedmioty poznawczo ciekawe i zgodne z charakterem oraz nazwą placówki, nie zawsze zaś wartościowe pod względem historycznym i dokumentacyjnym. Zakres gromadzenia eksponatów był w tym czasie szeroki, przyjmowano wszystko bez selekcji. Wśród darów były więc: mundury pocztowców i kartki pocztowe, szable paradne, fotografie budynków pocztowych, zbiory znaczków stemplowanych w znacznej liczbie zdublowanych, dawne i współczesne dokumenty pocztowe, współczesne aparaty telefoniczne i radiostacje wojskowe z okresu I wojny światowej, makiety instalacji telegraficznych i słupy graniczne. Jednak akcje zbierania eksponatów oraz przyjmowanie donacji wydawały się wówczas

doskonałym rozwiązaniem z racji tego, iż muzeum nigdy nie posiadało wystarczającego budżetu na własną działalność a ten, który był przyznawany, zależał całkowicie od kondycji finansowej ministerstwa. Były to w zasadzie – poza nielicznymi wyjątkami – jedyne, niewymagające nakładów finansowych, formy gromadzenia zabytków w muzeum. Przedmioty zbierano z myślą o udostępnianiu ich publicznie, początkowo nie było żadnej wzmianki czy choćby sugestii o prowadzeniu badań naukowych. Dodajmy, że kolekcja muzealna nigdy przed wojną nie została ubezpieczona.

Działalność opiekuńcza i merytoryczna Ministerstwa Poczty i Telegrafów nie ograniczała się tylko do zapewnienia muzeum pocztowemu niezbędnego wyposażenia lokalowego i materiałowego oraz opisanych wyżej działań. Ministerstwo było też jednym z ważniejszych darczyńców muzeum, przekazując możliwie jak najliczniejsze materiały i eksponaty nadające się do tworzonej kolekcji. Do muzeum trafiło wówczas wiele rzadkich obiektów, w tym dawna biblioteka Generalnej Dyrekcji Poczty i Telegrafów. Spośród licznych donacji wymienić warto choćby kilka:

- 1923 – minister Ignacy Boerner przekazał 23 kartki widokowe o tematyce pocztowej, fotografie dokumentów poczty z 1863 r. oraz materiały o różnej treści (drukowane, literaturę i pojedyncze dokumenty) do historii poczty jugosłowiańskiej;
- 1923 – Wydział I Ministerstwa Poczty i Telegrafów (MPiT) przekazał pierwsze polskie znaczki, datowniki i pocztówki oraz dwie mapy;
- 1924 – minister Władysław Stęśłowicz podarował cenny album pamiątkowy;
- 1925 – IV Wydział Generalnej Dyrekcji Poczty i Telegrafów w Warszawie przekazał pocztowy aparat telefoniczny;
- 1927 – IV Wydział MPiT przekazał 249 prac konkursowych na znaczki pocztowe oraz materiały archiwalne;
- 1928 – podarowano dokumentację Transatlantycznej Radiocentrali Telegraficznej w Boernerowie;
- 1929 – Wydział Komunikacyjny MPiT podarował obszerny zbiór fotografii;
- 1931 – Główna Składnica Materiałów Pocztych MPiT przekazała akta i księgi rachunkowe poczty miejskiej w Warszawie;
- 1933 – Dział Zaopatrzenia Technicznego MPiT przekazał materiał filatelistyczny poczty Legionów Polskich;
- 1934 – Biuro Wojskowe MPiT przekazało dokumenty pocztowe z lat 1821–1848.

Prócz znaczących, spektakularnych obiektów historycznych przekazywano także pojedyncze przedmioty z najbliższego otoczenia; po prostu rzeczy drobne, przypadkowo gromadzone przez osoby prywatne albo będące jeszcze na wyposażeniu placówek pocztowych i resortowych jednostek administracyjnych. Nie tworzyły one w początkowym okresie funkcjonowania muzeum trwałych i świadomych kolekcji¹⁴. Niemniej warszawskie Muzeum Poczty i Telekomunikacji było jedyną tego typu placówką w Polsce, zaś zgromadzona w nim kolekcja stanowiła unikatowy zbiór historyczny, filatelistyczny i kultury materialnej, który z czasem pozwolił muzeum zaistnieć na kulturalnej mapie Warszawy i kraju, szczególnie na przełomie lat 20. i 30. oraz w latach 30. XX w., kiedy zbiory stały się dostępne dla publiczności¹⁵.

Innym przejawem dbałości Ministerstwa Poczty i Telegrafów o muzeum pocztowe było otoczenie go opieką prawną

i merytoryczną. Na wniosek ministra powołano w 1926 r. Radę Muzealną – organ doradczy i opiniodawczy, złożony z fachowców z dziedziny filatelistyki i historii poczty. Rada posiadała bardzo szerokie kompetencje – zajmowała się sprzedażą znaczków, wymianą i pozyskiwaniem obiektów muzealnych, ustalaniem cen i warunków nabytków do muzeum, decydowała o włączeniu do kolekcji muzealnych donacji i przekazanych przedmiotów, podejmowała decyzje dotyczące konserwacji zbiorów, ich katalogowania i udostępniania, a także utrzymywania kontaktów krajowych i międzynarodowych w dziedzinie muzealnictwa. W kompetencjach Rady Muzealnej leżały więc wszystkie sfery działalności muzeum, jej decyzje zatwierdzał minister poczty.

Wiosną 1929 r., z inicjatywy ministra Bogusława Miedzińskiego, powstała przy muzeum Komisja Filatelistyczna mająca pomagać w weryfikacji donacji. Napływające do muzeum, przyjmowane bez selekcji, liczne darowizny eksponatów o różnej wartości spowodowały zgromadzenie w pomieszczeniach muzealnych ogromnej liczby artefaktów zdublowanych, a czasem nawet bezwartościowych. Od 1929 r. powołana komisja miała weryfikować nabytki eksponatów i kwalifikować do zbiorów tylko te, które faktycznie wzbogaciłyby kolekcję muzealną.

6. Fragment ekspozycji stałej Działu Historycznego Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie, 1934 r.

6. Fragment of permanent display of the Historical Department of the Museum of Post and Telecommunications in Warsaw, 1934

(Wszystkie fot. – autor nieznan, zbiory własne Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu)

Podsumowując działania Ministerstwa Poczty i Telegrafów w zakresie muzeum pocztowego, warto podkreślić znaczący wkład resortu, a nawet osobiste zaangażowanie ministrów w działalność i rozwój muzeum. Podejmowane przez wiele

lat czynności i kroki ministerstwa znacząco przyczyniły się do sprawnego działania jedyne w Polsce Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Dynamiczny rozwój muzeum przerwał wybuch II wojny światowej.

Streszczenie: W 1921 r. w Warszawie zostało powołane, z inicjatywy i przy zaangażowaniu Ministerstwa Poczty i Telegrafów, muzeum pocztowe. Ministerstwo aż do roku 1950 rozciągało nad muzeum opiekę i udzielało mu wsparcia. Utworzenie muzeum pod auspicjami ministerstwa – centralnego organu administracji państwowej – dawało placówce wiele korzyści i umożliwiało działalność. Była to inicjatywa bezcenna – bez tego resortowego wsparcia prawdopodobnie niemożliwe byłoby w ogóle utworzenie muzeum w pierwszych latach po zakończeniu działań I wojny światowej i odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Wynikiem zabiegów podejmowanych przez ministerstwo

w dwudziestoleciu międzywojennym było organizowanie społecznych akcji zbiórki przedmiotów zabytkowych do muzeum, udzielanie mu wsparcia finansowego i merytorycznego, opieka prawna, dbanie o właściwą przestrzeń muzealną, dobór odpowiedniej kadry muzealników, wreszcie promocja muzeum i jego zbiorów oraz liczne donacje poczynione na rzecz podległej placówki.

Działania Ministerstwa Poczty i Telegrafów, a także osobiste zaangażowanie ministrów w zakresie powołania, a później utrzymania na mapie kulturalnej stolicy i kraju muzeum pocztowego, znacząco przyczyniły się do sprawnego działania jedyne w Polsce Muzeum Poczty i Telekomunikacji.

Słowa kluczowe: Muzeum Poczty i Telekomunikacji, Ministerstwo Poczty i Telegrafów, mecenat, poczta, kolekcja, donacja, dzieje muzeum.

Przypisy

- ¹ Dekret o utworzeniu Ministerstwa Poczty i Telegrafów (Dz.U. z 1919 r. nr 13. poz. 142.).
- ² Ustawa z dnia 5 grudnia 1923 r. w przedmiocie zniesienia Ministerstwa Poczty i Telegrafów (Dz.U. z 1923 r. nr 131. poz. 1061.).
- ³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 18 stycznia 1924 r. w przedmiocie ustanowienia Generalnej Dyrekcji Poczty i Telegrafów (Dz.U. z 1924 r. nr 9. poz. 85.).
- ⁴ Ustawa z dnia 3 czerwca 1924 r. o poczcie, telegrafii i telefonii (Dz.U. z 1924 r. nr 58. poz. 584.). Ustawa została wydana 3 czerwca 1924 r., weszła w życie 9 lipca 1924 r., została uchylona 15 marca 1955 r.
- ⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 stycznia 1927 r. w sprawie ustanowienia urzędu Ministra Poczty i Telegrafów (Dz.U. z 1927 r. nr 5. poz. 26.).
- ⁶ *Sprawozdanie Ministerstwa Poczty i Telegrafów z czynności w okresie od 1 lipca 1920 do 30 kwietnia 1921*, w: Dodatek do „Dziennika Urzędowego Ministerstwa Poczty i Telegrafów” 1921, nr 23, s. 15-16.
- ⁷ A.B. Piaskowski, *Polskie Muzeum Pocztowe*, w: „Kurier Filatelistyczny” 1928, nr 55, s. 60; W. Rajchel, *60 lat Muzeum Poczty*, w: „Filatelista” 1981, nr 23(620), s. 592; B. Rejnowski, *Muzeum Poczty i Telekomunikacji. Jubileusz 75-lecia*, w: „Filatelista”, 1996, nr 5(883), s. 162.
- ⁸ *Przeniesienie Muzeum Pocztowo-Telegraficznego w Warszawie*, „Ilustrowany Przegląd Filatelistyczny” 1927, nr 1-2, s. 14.
- ⁹ *Przeniesienie Muzeum Pocztowo-Telegraficznego... ibidem*; Antoni Łaskiewicz podaje, że Muzeum przy ul. Wierzbowej zajmowało powierzchnię 371,65 m², por.: A. Łaskiewicz, *Wystawa Poczty Legionowej w Muzeum Pocztowym*, „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” 1934, nr 28, s. 5.
- ¹⁰ „Nowy Filatelista” 1922, nr 1, s. 3-4; *Międzynarodowa Wystawa Znaczków w Genewie*, „Filatelista Polski” 1922, nr 7-9, s. 95.
- ¹¹ „Przegląd Teletechniczny” 1933, z. 11, s. 394; „Przegląd Pocztowy” 1933, z. 12, s. 185; *XX Dwaście lat poczty i telekomunikacji w Polsce Niepodległej*, Warszawa 1939, s. 20-21, 172-173.
- ¹² W. Polański, *Zbiory Muzeum Poczty i Telekomunikacji dotyczące poczty polowej i służby łączności Legionów Polskich*, w: „Przegląd Pocztowy” 1933, z. 12, s. 186-190; A. Łaskiewicz, *Wystawa Poczty Legionowej...*, s. 5-6. Ekspozycja składała się z czterech części. Pierwsza obejmowała literaturę dotyczącą Legionów oraz legionowej służby łączności. W drugiej przedstawiono fotografie, rozkazy, instrukcje i inne dokumenty historyczne. Trzecia prezentowała znaczki pocztowe o tematyce legionowej przekazane przez darczyńców w latach 1920-1934, zaś czwarta – sprzęt łącznościowy Legionów, której ozdobą była kompletna połowa stacja telefoniczna. Szczegółową listę eksponatów składających się na ekspozycję podaje W. Polański, „Przegląd Pocztowy” 1933, z. 12, s. 186-190. Szerzej na temat wystawy poczty legionowej zob. T. Suma, *Wystawa dziejów poczty Legionów Polskich w przedwojennym Muzeum Poczty i Telekomunikacji w Warszawie*, „Niepodległość i Pamięć” 2020, nr 1(69), s. 237-246.
- ¹³ Emil Kaliński w przeszłości był m.in. legionistą, co nie pozostało bez wpływu na podjęcie inicjatywy utworzenia w muzeum Pracowni Legionów Polskich. W szereg Legionów Polskich wstąpił w 1914 r., pełnił funkcję zastępcy szefa łączności w Komendzie Głównej Legionów. Równocześnie był referentem telefonicznym w Dowództwie I Brygady. Po kryzysie przysięgowym (9 i 11.07.1917) pracował zawodowo w Łodzi. W latach 1919-1921 był szefem łączności Frontu Litewsko-Białoruskiego, zaś w Bitwie Warszawskiej (13-25.08.1920) pełnił funkcję szefa służby łączności sztabu Naczelnego Wodza.
- ¹⁴ Podejście do uzupełniania kolekcji muzealnej zmieniło się dopiero po 1956 r., kiedy duży nacisk położono na rozwój działu telekomunikacyjnego. W 1961 r. minister łączności wydał w tym celu Zarządzenie wewnętrzne Nr 26./W (Dziennik łączności z 1961 r. nr 20. poz. 145.), w którym nakazał placówkom pocztowym i administracyjnym poczty dokonanie przeglądu nieużywanego sprzętu i przekazanie go jako eksponatów do Muzeum Poczty i Telekomunikacji.
- ¹⁵ Pierwsze otwarcie stałej ekspozycji muzeum dla publiczności nastąpiło 25 marca 1928 r. Zarządzeniem Ministra Poczty i Telegrafów Nr 2062./XI z dnia 19 marca 1928 r. (Dziennik Urzędowy Ministerstwa Poczty i Telegrafów z dn. 31 marca 1928 r. nr 7., s. 105-106).

dr Tomasz Suma

Historyk, absolwent Instytutu Historii UW, doktor nauk humanistycznych; adiunkt w Muzeum Poczty i Telekomunikacji we Wrocławiu; w badaniach naukowych koncentruje się na dziejach poczty polskiej i jej pracowników, historii polskiego kolekcjonerstwa prywatnego i publicznego, proveniencji zbiorów muzealnych oraz dziejach ekslibrisu i grafiki polskiej; autor książek i artykułów z zakresu historii społecznej XIX w., dziejów polskiej poczty, ekslibrisoznawstwa, symboliki w sztuce i zabytków kultury materialnej; twórca strony internetowej www.ekslibrispolski.pl; e-mail: tomasz.suma@muzeum.wroclaw.pl

Word count: 3 368; **Tables:** –; **Figures:** 6; **References:** 15

Received: 07.2019; **Reviewed:** 01.2020; **Accepted:** 01.2020; **Published:** 02.2020

DOI: 10.5604/01.3001.0013.8479

Copyright©: 2020 National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. All rights reserved.

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Suma T.; MECENAT MINISTERSTWA POCHTY I TELEGRAFÓW NAD MUZEUM POCHTY I TELEKOMUNIKACJI W WARSZAWIE W LATACH 1921–1939. *Muz.*, 2020(61): 2-9

Table of contents 2020: <https://muzealnictworocznik.com/issue/11897>